

Olvasók fóruma

Kedves Szerkesztők!

Ursula Baatz Feltámadás és megvilágosodás (A kereszténység és a zen-buddhizmus) c. cikkét olvasva az „Érted vagyok” augusztusi számában döbbenem rá, hogy még nem vagyok jó zenes, mert bizony rendesen felhúztam magam rajta (*nem maradtam kívülről*). Ennek olyan okai voltak, hogy egy sor olyan személyre hivatkozik, akiről még csak nem is hallottam (*hiúság-féltékenység*); de nem említ meg általam elismert (Mello, Merton, Küng, Fromm) párbeszédre törekvőket sem (*hiúság-tudálékosság*); nem derül ki az újságíró véleménye (csak egy enyhe fanyalgás); nem tudni, hogy ő mit ért kereszténységen, buddhizmuson és ezek fogalmain (*rejtőzködés-pontatlanság*); és láthatóan igazán a bögyében van – az általam kedvelt – **Willigis Jäger** /a továbbiakban W. J./ (*érzelmi védekezés*). (Persze lehet, hogy mindenért a cikket közlő /megrendelő?/ Publik-Fórum a hibás, hiszen a következő cikkben – Felegyenesítő hatás – **Hartmut Meesmann** még több badarságot tesz közzé. A forrás, **Alfred Binder** számos tárgyi tévedését és hibás következtetését kimutatni nagyon hosszú lenne.)

Az interneten rákeresve a hölgyre, még nagyobb meglepetés ért. Kiderült ugyanis, hogy Ursula Baatz /a továbbiakban U. B./ a bécsi Filozófiai Intézetben „A buddhizmus recepciója” projekten dolgozik, az Evangélikus Teológián vallástudományt tanít, sok éves zen-praxissal rendelkezik, *sessineket* tart, és *Buddhizmus* c. könyve 2005 óta magyarul is kapható. Így hát újraolvastam a „szakértő” cikkét, de értetlenkedései, definiálatlanságai, pontatlanságai még erőteljesebbé váltak számomra.

U. B. szerint a katolikus [papok]ból lett zen-tanítókat olvasva „kissé zavarba jövünk – mert azzal kapcsolatban, hogyan illik össze a zen-buddhizmus és a kereszténység, lényegi pontokban is döntően különbözőek a nézeteik”, s ő ezt találja – meg sem

kísérelve a zavar eloszlatását. Az általam hiányolt alaptézisek:

„Mármost a kereszténység és a buddhizmus közötti kölcsönös megértés fő akadálya abban rejlik, hogy a nyugat elsősorban nem a buddhista *élményre* figyel, pedig ez a lényeg, hanem a *magyarázatra*, amely mellékes, és amelyet a zen gyakran teljesen triviálisnak, sőt félrevezetőnek tekint. ... A zent valamely vallási rendszer vagy struktúra fogalmaival meghatározni annyi, mint szétrombolni – vagy még inkább, mint tökéletesen hibásan értelmezni. ... Aki a zent csupán és kizárólag zen buddhizmusnak tekinti, az meghamisítja, és egyértelműen elárulja, hogy mit sem ért belőle.” (*Thomas Merton*)

„A kereszténység Isten testté válásának megnyilvánulása, a zen pedig az isteni létezés intenzív belső megvilágosodása, amelyet a japánok Semmiként értelmeznek, és amelyet ki kell egészíteni, fel kell emelni és teljessé kell tenni a testté válás megnyilvánulása által.” (*Haszumi Tosimicu*)

„Két, egymástól alapvetően eltérő gondolkodásmód létezik: 1, az érzelmi, személyes, dualisztikus, és 2, a nem érzelmi, személytelen és nem dualisztikus. A zen az utóbbihoz tartozik, a kereszténység pedig természetesen az előzőhöz.” (*Daisetz T. Suzuki*)

„Aki a zent a buddhizmus iskolájának vagy szektájának tekinti, és zensúnak, zen iskolának nevezi, az maga a sátán.” (*Dogen – a szóató zen megalapítója*)

„A zen nem tanít semmit; csupán képessé tesz arra, hogy felébredjünk és tudatosuljunk. Nem tanít, hanem rámutat.” (*Daisetz T. Suzuki*)

A keresztényeknek persze szerintem is ajánlatos a zennel ismerkedni-barátkozni, már csak a jézusi tanításra rakódott (gyakran torzító) vallási előírások levedlésének reményében is. Az eckharti misztikus vonal szemlélete-szövegei könnyen konvertálhatók buddhista környezetre, miként az a Párhuzamok táblázatból is látható.

U. B. szerint „Willigis Jäger sem fáradozik azon, hogy megismerje a

buddhista hagyományt”. Ezt nem hiszem, hogy komolyan állíthatja a sok évet zen kolostorban eltöltött, *rosi* fokozatot elért emberről. Talán inkább csak a buddhista terminológia hiánya zavarja, mert a következőkben szereplőket az egymás *mellett* használt két nyelv(ezet) miatt dicséri. Én a magam részéről örülök, hogy Jägert olvasva nem kell megtanulnom buddhistául, és hogy megpróbál egy *szintetikus* látásmódot átadni, meghonosítani.

Tényleg nem tudom, milyen különbséget akar tenni U. B. a természetes halál és az áldozatként elszenvetett halál, vagy a természeti csapás miatti halál közt?! Számomra az ember mindegyikben elhagyja biológiai porhüvelyét. Hullá lesz. Ebben semmi különbség. Ha van a haláltól függő üdvözülési, esetleg reinkarnációs előfeltevése, akkor lehet valami különbség a halál beállta után következő úton. De akkor azt kéne mondani (és persze indokolni!), s akkor arról mondanék véleményt (meg talán azt a meglehetősen téves, hogy mi generáljuk azt a „körülmenyt”, amely „sorszerűen” ér bennünket). Számomra a társadalmi törvényszerűségek és természeti törvények következményei (megvalósulásai) nem etikai kérdések. Például a felheccelt, siralmas életkörülmények közt élő tömeg szükségszerűen lincsel, csinál forradalmat. Ez egyszerűen így működik, s ez nem etikai kérdés. Az már igen, ha valaki erre játszva, ezt szándékosan kiprovokálja a népből, és még dühének irányát is megszabja. Az ő számára ez súlyos etikai probléma kéne, hogy legyen. De hát W. J.-nél nem erről van szó! Akkor mit is kifogásol U. B., és milyen elvek („megkülönböztetések”) alapján?

Kíváncsian várnám (de hiába) az U. B. által dicséretelt hármak megoldását az etikai dilemmára, mert ők „hangsúlyozzák az etika és a világos társadalomkritika fontosságát”, miközben „hangsúlyozzák a ’belső mester’ jelentőségét, tehát a tanítványok autonómiáját”. A lényeg nyilván az etika megfogalmazásában lehet. Külső elvárás-rendszer nem jöhet szóba, de a belülről ’ragyogás’ kifelé is ’világít’, tehát a normális spirituális életet élő ember különösebb külső előírás nélkül is (aminek érvényesítése egyébként sem „kényszeríthető ki”!) etikus:

„Mert ha az emberek annak rendje szerint jók lennének, akkor a cselekedeteik tisztán ragyognának. Ha te magad igaz vagy, akkor a tetteid is igazak. Bármilyen üdvösek legyenek is a tettek, a legkevésbé sem üdvözítenek bennünket, amíg csak tettek, ha viszont üdvvel és léttel bírunk, akkor üdvössé tesszük minden cselekedetünket, legyen az evés, alvás, virrasztás vagy bármi.” (Eckhart Mester)

Persze a zent követni akarónak érdemes megfontolnia a *Marco Pallis* Van-e szerepe a „kegyelemnek” a buddhizmusban? c. tanulmányában írtakat is, amit U. B. is hiányol:

„Vegyük először is a zent. Az egyik dolog, amit idegen tisztelői hajlamosak szem elől téveszteni, hogy mindazok, akik a zen hazájában ennek az útnak a követésére éreznek elhivatottságot, már gyermekkoruktól fogva a japán tradíció szigorú szabályai között formálódnak, s abban kiemelt szerepe van a tekintélytisztelőnek, a kifinomult előzékenységnek és számos formális előírás betartásának, arról nem is beszélve, hogy itt a buddhizmus minden alapvető feltétele adott. Emellett nem szabad megfeledkezni a hagyomány *sintó* elemeiről, egyfelől a természetkultuszról, másfelől a lovagi erények iránti tiszteletéről; e két formáló hatás nélkül a japán lélek nem volna az, ami. Ilyen körülmények között válhat valaki alkalmassá arra, hogy szembenézzen mind a zen gyakorlatok szigorúságával, mind pedig a zen ama formabon-

tó elemeivel, amelyek olyannyira elbűvölik a korábbi háttérük konvencionális értékei – a másoktól átvett moralitás és a fogalmi közhelyek – ellen lázadni vágyó elméket. Mindezt arányaiban kell látni, ha helyesen akarjuk érteni a dolgokat.”

Igazán mellbe vágó, hogy a cikk a megvilágosodás és a feltámadás rokonítását emeli ki. Persze nem definiálja egyiket sem, s az egyik idézett személy is csak a feltámadásnak a „felébredés”-ként való fordításával tud operálni a hasonlításakor... Engem kifejezetten irritál ez a kényszeredett párhuzam. A (dogmákkal terhelt!) feltámadásról roppant keveset tudunk, már csak azért is, mert ez idáig (ha hinni lehet az értelmező-közvetítőknek) csak egyetlen személy „élte át”, s ahhoz meg is kellett halnia. A megvilágosodáshoz viszont kifejezetten életben kell maradni! (Talán a klinikai halálból visszatérés párhuzama volna említhető, hiszen ők a transzcendens élmény hatására általában minőségileg más életvitelt is kezdtek folytatni.)

Az alábbi meghatározások már sokkal vonzóbbak és kifejezőbbek számomra:

„Sokszor elmondták már, hogy a megvilágosodásban megszűnik a szubjektum és az objektum szétválasztottsága, s erről akkor sem szabad megfeledkezni, ha jelen állapotunkban ez az igazság inkább talányos gondolatként, semmint igazolt valóságként jelenik meg. A metafizi-

kai intuíció mindazonáltal már most is tudni, helyesebben mondva érezni engedi, hogy helyzetünkben valójában a megvilágosodás az aktív tényező, és hogy az ember – valamennyi kezdeményező készsége és törekvése ellenére – a végső összetartozás paszszív pólusát képviseli. Eckhart mester e kérdéskörre kitűnően rávilágít, amikor azt mondja, hogy ’a természet rendjében a magasabbrendű készségesebben árasztja ki hatalmát az alacsonyabbrendűbe, mint amennyire készségesen fogadja ezt be az alacsonyabbrendű’, mert – ahogy később mondja – ’Isten nem hiányzik belőlünk; a hiány teljesen bennünk van, akik nem vagyunk készek befogadni az ő kegyelmét’. Ahol Eckhart mester azt mondja: ’Isten’, csak be kell helyettesítenünk a ’megvilágosodást’, és máris – mind formailag, mind pedig tartalmilag – egy buddhista kijelentéssel állunk szemben.” (Marco Pallis)

„Az igazi megvilágosodás mindig veled van, tehát nincs szükség arra, hogy ragaszkodj hozzá, sem arra, hogy gondold rá. Mivel mindig veled van, a probléma maga a megvilágosodás. Zsúfolt életünk maga a megvilágosodott tevékenység. Ez az igazi megvilágosodás.” (Sunrjú Suzuki)

„Az a szem, amellyel Istent látom, ugyanaz a szem, amellyel Isten lát engem.” (Eckhart Mester)

Üdvözlettel:

Bulkai Tamás
Budapest

Júniusi és augusztusi számunkban, két részletben közöltük közöltük Áts András Töprengés végső kérdésekről c. tanulmányát, amelynek első részében a szerző hangsúlyosan felvetette a Sátán létezésének és szerepének kérdését. – A világhírű szentírásstudós, Herbert Haag Teufelsglaube [Ördöghit] címmel 1974-ben, Tübingenben jelentette meg hatalmas, több mint 500 oldalas könyvét e témáról. (Irodalomjegyzéke 10 oldalt tesz ki, és 233 művet sorol fel.) Ennek az Újszövetségre vonatkozó összefoglalását ismertetjük az alábbiakban, adalékként Áts András kérdésfelvetéséhez.

A szerk.

A Sátán az Újszövetségben

Rudolf Schnackenburg ezt írja a témával kapcsolatban: „Ismét aktuálisá vált az a kérdés, vajon (eltekintve minden mitológiai és túlságosan emberi elképzeléstől) személyes szellemi hatalomként kell-e elképzelni a Sátánt, vagy csupán a rossz megtestesítéseként szabad értelmezni, ahogyan az az emberek cselekvése révén uralkodik a történelemben.”

Herbert Haag azt mondja: Ha megpróbáljuk megválaszolni ezt a kérdést, akkor megmutatkozik, hogy az inkább eltérít minket az Újszövetség döntő sátánológiai és démonológiai kijelentéseitől, ahelyett hogy közelebb vinne hozzájuk; ugyanis evangéliumával Jézus egyáltalán nem akarta rábírtani az embereket arra, hogy életükben számoljanak a Sátánnal. A Sá-

tán lezuhanása az égből, azaz a Sátán megfosztása hatalmától Jézus számára nyilvánvalóan annyira alapvető tény volt (vö. Lk 10,18), hogy a továbbiakban sem működésében, sem igehirdetésében nem méltatta figyelemre a Sátánt. Más embereket kapcsolatba hozni a Sátánnal – ez éppoly távol állt tőle, mint az, hogy óvja tanítványait az Ördög veszélyes üzelmeitől. Még az őt ért kudarcok és ellenségeskedések sem tudták rávenni arra, hogy mégiscsak foglalkozzék az Ördöggel. Bízva abban, hogy Isten jó végre viszi a dolgokat, megelégedett azzal, hogy a jót tegye (vö. Mk 4,38. 26-32). Csak az juthat arra a meggyőződésre, hogy Jézus élete és működése értelmetlen lenne a Sátán nélkül, aki figyelmen kívül hagyja, hogy mit gondolt Jézus önmagáról és küldetéséről.

Haag szerint Jézus „ördögűző” tevékenységét sem lehet bizonyíték-ként felhozni a mellett, hogy az Ördög létezik, és hogy Jézus kereste a vele vívott harcot. A démonok számunkra közkeletű összekapcsolása a Sátánnal nem volt magától értetődő Jézus kortársai számára, és Jézus sem teremtette meg kifejezetten ezt a kapcsolatot. Ezért az evangélium nem is tiltja meg senkinek, hogy természetes magyarázatot keressen azokra a jelenségekre, amelyek mögött az idők során magát a Sátán kezdték látni.

A Jézus démonokat kiűző tevékenységéről szóló beszámolók tehát semmiképp sem akarják Jézust olyanként beállítani, aki az Ördög erői ellen harcol, hanem valami mást szeretnének megszólaltatni:

1. Ezek az elbeszélések óvnak attól, hogy dramatizáljuk azt az ellenállást, amely – gyakran váratlanul és érthetetlenül – feltör az emberek között, amikor eléri őket Jézus Istenről szóló igehirdetése (vö. Mk 1,21-28). Az üdvösségre rászoruló ember azonnali beleegyezése Istennek Jézus által tett üdvösségi ajánlatába nyilvánvalóan nem magától értetődő – ez a Jézus szavával szembeni ellenállás mégsem sátáni dolog, hanem egy bizonyos emberi állapot következménye.

2. A Jézus démonűzéseiről szóló beszámolók mintszerűen mutatják, hogy – legyen bár mégoly pusztító, de – semmilyen e világi hatalom sincs abban a helyzetben, hogy tartósan ellenálljon Isten jóakarátának. A Jézus démonűzéseiről szóló elbeszélések tehát bátorítani akarják azokat, akik hisznek abban, hogy Isten munkálja üdvösségünket, és akik megpróbálnak ennek a hitnek az alapján élni.

3. A Jézus démonűzéseiről szóló beszámolók közül különleges jelentőséggel bír az ún. Belzebub-vita (Mk 3,22-30). Ez azt mutatja ugyanis, hogy azokat, akik addig Isten nevében az emberek üdvéért munkálkodtak, milyen erősen fenyegeti a veszély, hogy ördöginek állítsák be mások üdvösségre vezető tevékenységét, mihelyt azok nem tartoznak saját körükbe, saját vallási közösségükbe. Minden ilyen gyanúsítás azonban, amely az ellenfél köreiből megjelenő jót nem akarja érvényesülni hagyni, figyelmen kívül hagyja, hogy Isten minden egyes ember üdvösségét

akarja. Ezért senki sem lehet Isten el-lensége, és nem működhet a Sátán nevében, ha jót tesz azokkal, akiknek addig szenvedniük kellett.

Ez után a szerző rámutat arra, hogy Jézussal ellentétben az újszövetségi írók gyakran beszélnek igehirdetésükben a Sátánról, de szerinte több ok is lehetetlenné teszi, hogy a Sátán e fokozódó figyelembevételében Jézus üzenetének hiteles kibontását lássuk:

1. A Sátán működéséhez folyamodás teológiai szempontból egyetlen helyen sem kényszerítő. Így például Jézus passióját és a tanítványok elfutását (Jézus őrizetbe vételekor) nem minden újszövetségi szerző vezeti vissza a Sátánra (vö. Lk 22,1-4.31-34-et Mt 26,1-5.14-15.31-gyel). Az evangélium hirdetését hallgató emberek értetlenségét szintén nemcsak a Sátán működésével indokolják, hanem Isten akaratával is (vö. Lk 8,12-t Mk 4,11-12-vel), és hasonlóképpen a hívők megkísértését is lehet egyszerűen az emberi gyengeség következményeként értelmezni (vö. Mk 14,38). Ennél fogva az Újszövetség minden sátánológiai kijelentését maga az Újszövetség teszi viszonylagossá.

2. A Sátán emlegetésében igen gyakran teológiai tehetetlenség és tanácstalanság nyilvánul meg, sőt bizonyos körülmények között egyenesen az újszövetségi írók félelme azoktól, akik veszélyeztetik a hitet, illetve ezen írók ellenségessége azokkal szemben, akik fenyegetik a hitet. Lukács és a Jelenések könyve szerzője képtelen pozitív értelmet felfedezni Jézus és a keresztények szenvedésében, ezért számukra csak a Sátán marad mint Jézus passiójának és a keresztényüldözéseknek a mozgató ereje. Az Efezusi levél szerzője számára a kozmikus erők ördögi erőknek tűnnek, mivel az ő szemében Krisztus helyzetét veszélyeztetik. Végül pedig Máté, Pál és János között – minden egyéb teológiai különbségük ellenére – legalábbis abban összhang van, hogy – az egyházon belüli és kívüli – ellenfeleiket a gonoszság gyermekeinek és a Sátán eszközeinek tartják (vö. Jn 8,44).

3. Számunkra képtelenség, hogy átvegyük az Újszövetség minden sátánológiai kijelentését. Pál apostol jelentősége ellenére ma aligha lehet bárki is komolyan kész arra, hogy egy

nagy bűnöst kiszolgáltasson a Sátán hatalmának, „testének vesztere, hogy lelke megmeneküljön az Úr napján” (1Kor 5,5). Éppígy nem állíthatja ma már az egyház, hogy „e világ vakította el” mindazokat, akik magukkal hozott vallási vagy világnézeti felfogásuk miatt nem képesek hinni a keresztény üzenetnek (vö. 2Kor 4,3-4-et a II. Vatikáni Zsinat nyilatkozatával „az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról”).

Haag következtetése: Miközben nem lehetséges, hogy Jézus evangéliumát hűségesen adjuk tovább az Isten atyai jóságáról és feltétlen üdvözítő akaratáról szóló üzenet nélkül, semmi hiányt nem szenved Jézus evangéliuma, ha figyelmen kívül hagyjuk az Újszövetség későbbi sátánológiai kijelentéseit. Azt, hogy az effajta lemondás az újszövetségi sátánológiáról nem jelenti az Újszövetség elárulását, maga az Újszövetség mutatja meg: mert végül is már benne magában megtalálható a korábbi sátánológiai és démonológiai kijelentések kritikus feláldozása (vö. a 2. Péter-levelet a Júdás-levéllal). Azok az „erők és hatalmak” sem szolgálhatnak a Sátán valóságának bizonyítékául, amelyekről Pál és a Kolosszei levél szerzője beszél. Ezek ugyanis nem bukkott, istenellenes lények, hanem hozzátartoznak ehhez a (jó) teremtéshez mint annak energiái és struktúrái. Ezért nem lehet ezeket az „erőket és hatalmakat” a modern világ politikai és gazdasági kényszereivel sem azonosítani. A páli kijelentések efféle aktualizálása megnehezítené, hogy helyesen ítéljük meg rosszat.

Végezetül *Herbert Haag* úgy véli: aki – tekintettel a világban megtapasztalható rossz valóságára – kész arra, hogy mégiscsak számoljon a Sátánnal mint e világ urával, mint ellenséggel és csábítóval, az végső soron nem viselkedik másként, mint azok a korinthusi keresztények, akik hívőkként ismét szóba álltak a „démonokkal” (vö. 1Kor 8,5-6-ot a 10,19-20-szal); az ilyen ember ugyanis olyan tekintélyt és befolyást tulajdonít a Sátánnak, amellyel az nem rendelkezik. Ennyiben azt lehet mondani, hogy az ördög hit anakronizmus, mégpedig nem csupán a 20. század „felvilágosult” polgára számára, hanem éppen a keresztény ember számára is.